

Makale Bilgisi: Ful, Ş. D., Uyanık H., Tekin, M. (2025). Zile-İğdir Nekropolü: İç Pontos Bölgesi'nden Roma Dönemi'ne Ait Yeni Kaya Mezar Örnekleri. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, ss. 957-982.	Article Info: ul, Ş. D., Uyanık H., Tekin, M. (2025). Zile-İğdir Necropolis: New Examples of Roman Rock-Cut Tombs from the Inner Pontus. DEU Journal of Humanities, Volume:12, Issue:2, pp. 957-982.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
DOI: 10.69878/deuefad.1692233	DOI: 10.69878/deuefad.1692233
Gönderildiği Tarih: 5.05.2025	Date Submitted: 5.05.2025
Kabul Edildiği Tarih: 13.10.2025	Date Accepted: 13.10.2025

ZİLE-İĞDİR NEKROPOLÜ: İÇ PONTOS BÖLGESİ'NDEN ROMA DÖNEMİ'NE AİT YENİ KAYA MEZAR ÖRNEKLERİ

Şengül Dilek Ful,* Hatice Uyanık**, Murat Tekin***

ÖZ

Tokat ilinin Zile ilçesine bağlı bir köy yerleşimi olan İğdir, Zile Dağları'nın güney eteklerindeki verimli araziler üzerinde konumlanmış ve tarihi boyunca farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Erken Tunç Çağı'ndan günümüze kadar yerleşim gören İğdir köyünde tespit edilen ve Roma Dönemi'ne ait olan nekropol ile kült alanının yanı sıra Galatepe, Sarıtaş, Kocapınar ve Çatıkkaya'daki arkeolojik veriler, söz konusu dönemde İğdir'in, önemli bir kırsal yerleşim olduğuna işaret etmektedir. Bu makaleye konu olan İğdir Nekropolü, 2017, 2023 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilen arkeolojik yüzey araştırmalarımız sırasında detaylı olarak araştırılmıştır. Nekropol alanında hepsi tek odalı olmak üzere 13 oda mezar, 2 arcosoliumlu mezar, 2 khamosorion mezar ve 2 tanesi de büyük oranda toprakla kapanmış durumda olmak üzere toplam 19 kaya mezarı ile bu mezarlarla ilişkili olduğunu düşündüğümüz bir kült alanı bulunmaktadır. İç Pontos Bölgesi'nde nekropol türünde rastlanan ender örneklerden birisi olarak karşımıza çıkan İğdir kaya mezarlarını ele alan bu çalışma ile söz konusu bölgenin Roma dönemi kaya mezar geleneğine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Zile, İğdir, Kaya Mezarı, İç Pontos, Roma Dönemi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, dilekful@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0472-129X

** Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, hatice.uyanik@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5921-0860

*** Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, murat.tekin@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3497-2791

ZİLE-İĞDİR NECROPOLIS: NEW EXAMPLES OF ROMAN ROCK-CUT TOMBS FROM THE INNER PONTUS

ABSTRACT

İğdir village affiliated with the Zile district of Tokat province, is located on the fertile lands at the southern slope of the Zile Mountain and has been home to various cultures throughout history. Archaeological data from Galatepe, Sarıtaş, Kocapınar and Çatikkaya, as well as the Roman necropolis and cult site in İğdir village, which was inhabited from the Early Bronze Age to the present day, indicate that İğdir was an important rural settlement during this period. The İğdir Necropolis, the subject of this article, was thoroughly studied during our surveys in 2017, 2023, and 2024. Within the necropolis, there are 13 chambered rock-cut tombs, 2 arcosolium tombs, 2 chamossorion tombs, and 2 rock-cut tombs that are largely covered with soil, totaling 19 rock-cut tombs, as well as a cult area that most likely related to these tombs. This article examines the İğdir rock-cut tombs, one of the rare examples of necropolises in the Inner Pontus, aims to contribute to the understanding of the Roman rock-cut tomb tradition in the region.

Keywords: Zile, İğdir, Rock-cut Tombs, Inner Pontos, Roman Period.

1. GİRİŞ

İğdir, Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde bulunan Tokat ilinin 60 km batısında bulunan Zile ilçesinde yer alan bir köy yerleşmesidir. Güneydeki Deveci Dağları ile kuzeydeki Zile Dağları¹ arasında uzanmakta (Gök, 2021, s. 592) olan Zile ilçesi, Geç Kalkolitik Çağ'dan günümüze kadar kesintisiz bir yerleşim görmüş ve bu sebeple de tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır (Özsait, 2000, ss. 74-80; Özsait, 2007, ss. 452-456; Özsait ve Özsait, 2008, ss. 228-236; Özsait ve Özsait, 2010, ss. 196-212; Özsait ve Özsait, 2019, ss. 258-271; Ful vd., 2019, ss.120-128; Ful vd., 2024, ss. 366-371).

Zile toprakları, Antik Çağ'da Zelitis² olarak adlandırılan bölgenin sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Bu bölgenin merkezinde ise söz konusu bölgeye adını veren ve bugün Zile Kalesi'ne³ lokalize edilen Zela tapınak devleti yer almaktaydı (Strab. XII. 3.37). Zela, MÖ 3. yüzyılın başlarından itibaren Pontos Krallığı'nın hâkimiyeti altına girmiş (Magie, 1950, s. 189; Özsait, 1982, s. 296; Dönmez, 2014, s. 18) ve iki yüzyılı aşkın bir süre boyunca

---

¹ Güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu Zile Dağları, 1200-1400 m arasında değişen bir yüksekliğe sahip aşınım düzlükleri halinde, Zile Ovası'nın kuzey ve kuzeybatısında uzanmaktadır (Özçağlar, 1989, s. 188).

² Zelitis, Çekerek (Skylaks) ve Yeşilırmak'ın (Iris) suları ile çevrilmiş verimli bir bölgeydi (Arslan, 2007, s. 22).

³ Zile Kalesi bir höyük üzerinde yer almaktadır. Burası, Hititler Dönemi'nde Anziliya (Alp, 1977, s. 642) Pers, Pontos ve Roma dönemlerinde ise Zela olarak adlandırılmıştır.

Pontos Krallığı hakimiyeti altında kaldıktan sonra, III. Mithradates-Roma Savaşı'nın bir neticesi olarak MÖ 64 yılından itibaren Roma'nın egemenliğine geçmiştir. Antik Çağ'da Zela, Pontos Krallığı ve Roma arasında MÖ 67 ve MÖ 47 yıllarında cereyan eden iki önemli savaşa da ev sahipliği yapmıştır (Tekin vd., 2024, s. 833).

İğdir köyü, Zile ilçe merkezinin 30 km batısında yer almaktadır. Zile Dağları'nın güney eteklerinde kurulmuş olan bu köyün, kuzeyi dağlık ve ormanlık olup güneyinde büyük bir tarım potansiyeline sahip olan İğdir Ovası uzanmaktadır.

İğdir köyünde ilk olarak M. Özsait tarafından 1997,1998 ve 2005 yıllarında (Özsait, 2000, s. 75; Özsait, 2007, ss. 454-456), daha sonrasında ise tarafımızca 2017, 2023 ve 2024 yıllarında kapsamlı yüzey araştırmaları yapılmıştır (Ful vd. 2019, s. 122; Ful vd. 2025, s. 356). Gerek Özsait (2007, s. 455) gerekse tarafımızca yapılan araştırmalar, İğdir köyündeki en erken yerleşimin, Erken Tunç Çağı'ndan itibaren başladığını ve Ortaçağ'a kadar kesintisiz bir şekilde devam ettiğini ortaya koymuştur.

İğdir köyü sınırları içerisinde kalan ve köyün kuşuğunu yaklaşık 1.2 km kuzeyinde bulunan ve konumlandığı vadiyi kontrol eden küçük ölçekli bir kale yerleşmesi olan Gala (Asar) Tepe (Özsait, 2007, s. 455) ile yine aynı köyün 300 m doğusunda yer alan Sarıtaş ve Kocapınar mevkilerinde ele geçen Roma Dönemi seramikleri, İğdir ve çevresinde bir Roma yerleşiminin varlığına işaret etmektedir. Bu köyün kuşuğunu yaklaşık 1.5 km güneyinde bulunan ve Çatıkkaya (Özsait, 2007, s. 455) olarak adlandırılan mevkide de aynı döneme ait seramik parçalarına rastlanması bu durumu teyit etmektedir. Ayrıca Çatıkkaya'da yaklaşık 150 m²'lik bir alan üzerinde kayaya oyulmuş çok sayıda sunu çukuru ile bu sunu çukurlarının bulunduğu kayalık zeminin batı ucunda, ana kayanın şekillendirilmesiyle oluşturulmuş üç basamaklı bir merdiven bulunmaktadır. Tüm bu arkeolojik veriler, Çatıkkaya'nın Roma Dönemi'ne ait bir kutsal alan olduğunu göstermektedir.

Çalışma konumuzu teşkil eden nekropol alanı, İğdir köyünün kuzeyinde yükselen Göz ve Ağılönü olarak adlandırılan kalker kayalıklarda yer almaktadır (Bkz. Ek 1, Fig. 1). Bunlardan, Göz mevkisi olarak adlandırılan alan, adını yaklaşık 280 m kuzeybatısında yer alan su gözesinden almaktadır. Ağılönü mevkisi ise Göz mevkisinin kuşuğunu 140 m güneybatısında kalmakta ve kaynağını bu su gözesinden alan bir dere ile de Göz mevkisinden ayrılmaktadır. Söz konusu bu nekropol alanı ilk kez Özsait tarafından tespit edilmiştir. Özsait, İğdir köyünde yaptığı çalışmalar sırasında toplam 16 kaya mezarı tespit ettiğini bildirmiştir (Özsait, 2000, s. 75; Özsait, 2007, ss. 455-456). Ancak kendisi bu kaya mezarları hakkında detaylı bir bilgi vermemiş, sadece bunların Roma Dönemi'ne tarihlendiğini belirtmekle yetinmiştir (Özsait, 2007, s. 455). Bu nekropol alanında yapmış olduğumuz araştırmalar sırasında ise Özsait tarafından bildirilenlerin dışında, 3 yeni kaya mezarı daha

tespit edilmiştir. Böylece nekropol alanında toplamda 19 kaya mezarının yer aldığı anlaşılmıştır. Bunlardan 16⁴ kaya mezarı Göz mevkisinde, 3 kaya mezarı ise Ağılönü mevkisinde bulunmaktadır. Göz mevkisinde yer alan 14 kaya mezarı, yer aldığı tepenin güney yamacında doğudan batıya doğru sıralanmıştır. Göz mevkisindeki 2 kaya mezarı ise söz konusu kaya mezarlarının bulunduğu kayalık alanın daha yukarısında ve yaklaşık olarak 150 m kuzeyinde bulunan tarım arazilerinin içerisindeki alçak bir kaya kütesinin güney ve batı yamacına açılmıştır. Ağılönü mevkisindeki 2 kaya mezarı yine bulundukları kayalık alanın güney yamacında ve birbirlerine yakın konumda yer alırken, 3. mezar ise bu kayalık alanın hemen üst kısmında bulunmaktadır.

Göz mevkisinde yukarıda bahsedilen kaya mezarlarının dışında, nekropolle ilişkili olduğunu düşündüğümüz bir kült alanı da mevcuttur. Bu kült alanı, daha önce sözü edilen su gözesinin yaklaşık 75 m güneybatısında yer alan kayalık bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Bu tepe üzerinde 1 m yüksekliğinde, 3.50 m genişliğinde ve 2.50 m uzunluğunda işlenmiş bir kaya bloğu vardır. Hafif doğuya doğru eğimli olan bu kaya bloğunun üç tarafı 0.30-0.40 m arasında değişen genişliğe sahip bir kanal ile çevrelenmektedir. Ayrıca bu kaya bloğunun çevresinde, kayalara oyulmuş sunu çukurları ve bu sunu çukurları ile irtibatlı olduğu anlaşılan bir kanalcık mevcuttur. Doğu istikametinde ilerleyen bu kanalcığa ait izler yer yer takip edilebilmektedir (Bkz. Ek 1, Fig. 2a,b).

Göz mevkisinde yukarıda anlatılan tüm arkeolojik bulguların dışında, su gözesinin kuşuçuğu yaklaşık 70 m güneyinden itibaren başlayan ve 8 no'lu kaya mezarının olduğu yere kadar takip edilebilen kayalara oyulmuş antik bir su kanalının varlığı da saptanmıştır. Ancak bu su kanalı yer yer tahrip olmuş durumdadır.

2. İğdir Nekropolü Kaya Mezarları

2.1. Göz Mekkisi Kaya Mezarları

Göz mevkisinde 16 kaya mezarı bulunmaktadır.

1 No'lu Kaya Mezarı (KM1): Göz mevkisindeki kaya mezarlarının en doğusunda yer almaktadır. Mezarın tavanı insani tahribat sonucunda çökmüş durumda olup, buradan aşağıya düşen kaya parçaları, mezarın girişini kapatmış vaziyettedir. Bu nedenle mezar odasına erişim tavan açıklığından sağlanmıştır. Mezar odasının genişliği 1.90 m, yüksekliği ise 1.60 m'dir. Mezar odasında girişe göre sağ duvarda bir ölü yatağı/kline yer almaktadır. Ölü yatağının uzunluğu 2.56 m, genişliği ise 0.52 m'dir.

---

⁴ Bu mezarlardan iki tanesi daha önce M. Tekin tarafından "Pontos Bölgesi'nin İç Kesimindeki Kaya Mezar Geleneği Üzerine Bir Değerlendirme (Gaziura ve Zela Örnekleri Üzerinden)" adlı çalışmada yayımlanmıştır (Tekin, 2020, ss. 139-140).

2 No'lu Kaya Mezarı (KM2): KM1'in 20 m batısında ve aynı doğrultudadır. Giriş açıklığı ağaç dallarıyla kısmen kapanmış durumda olan bu mezarın, 1.00 m genişliğinde, 0.80 m yüksekliğinde ve 0.30 m derinliğinde bir girişi bulunmaktadır. Giriş açıklığının dış çerçevesinde silme izleri görülmektedir. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının genişliği 1.80 m, uzunluğu 2.60 m, yüksekliği ise 1.80 m'dir. Mezar odasının girişinin tam karşısında bir arcosolium ve buna ait bir ölü yatağı yer almaktadır. Ölü yatağının genişliği 0.80 m, uzunluğu ise 2.17 m'dir. Mezar odasının sol duvarında ise bir arcosoliumun yapılmaya başlandığı ancak bunun tamamlanmadığı görülmektedir (Bkz. Ek 2, Fig. 3a-c).

3 No'lu Kaya Mezarı (KM3): KM2'nin 7 m batısında ve aynı kaya formasyonu üzerindedir. Bu mezar, 0.60 m genişliğinde, 0.79 m yüksekliğinde ve 0.20 m derinliğinde bir girişe sahiptir. Giriş açıklığının dış çerçevesinde silme izleri görülmektedir. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının genişliği 1.55 m, uzunluğu 2.00 m ve yüksekliği 1.10 m'dir. Girişe göre sol duvarda bir arcosolium ve buna ait bir ölü yatağı yer almaktadır. Ölü yatağının genişliği 0.90 m, uzunluğu 1.75 m'dir (Bkz. Ek 3, Fig. 4a-c).

4 No'lu Kaya Mezarı (KM4): KM3'ün yaklaşık 30 m güneybatısında ve 5 m daha aşağısındadır. Bu mezarın girişi toprak yığını ile büyük oranda kapalı olduğundan giriş açıklığının tam ölçüleri alınamamıştır. Mezarın dış cephesinde ve girişinin tam üstünde bir adak/sunu nişi bulunmaktadır. Giriş açıklığının dış çerçevesinde silme izleri mevcuttur. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının genişliği 2.36 m, uzunluğu 3.90 m ve yüksekliği 1.90 m'dir. Mezar odasında girişe göre sağ duvarda arcosolium, sol duvarda ise khamosorion formunda olmak üzere 2 mezar yer almaktadır. Ancak aşırı tahribattan dolayı her iki mezarın da ölçüleri alınamamıştır. Ayrıca yoğun şekilde tahribatın olduğu bu mezar odasının karşısında görülen kemer kalıntısı burada da bir arcosolium'un yer aldığını göstermektedir. Yine tahribattan dolayı bu arcosolium'un bir ölü yatağına mı ya da bir ölü teknesine mi sahip olduğu anlaşılamamaktadır (Bkz. Ek 4, Fig. 5a,b).

5 No'lu Kaya Mezarı (KM5): KM4'ün 2 m batısında yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan khamosorion formundaki bu mezar, 1.58 m uzunluğa ve 0.52 m genişliğe sahiptir. İçerisindeki toprak dolgu nedeniyle mezarın derinliği tam anlaşılamamaktadır. Bununla birlikte, mevcut derinliği 0.40 m olarak ölçülmüştür (Bkz. Ek 4, Fig. 6).

6 No'lu Kaya Mezarı (KM6): KM5'in 3 m güneybatısında ve 3 m aşağısında yer almaktadır. Bu mezar, 1.05 m genişliğinde ve 0.97 m yüksekliğinde bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının iç çerçevesinde derin silme izleri görülmektedir. Mezarın cephesinde sağ ve üst tarafında olmak üzere iki adak

nişi vardır (Bkz. Ek 4, Fig. 7). Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının genişliği 2.10 m, uzunluğu 2.80 m ve yüksekliği 1.80 m'dir. Kaçak kazılar sonucunda yoğun bir şekilde tahribata uğramış durumda olan mezar odasının tam karşısında bir arcosolium ve buna ait bir ölü yatağı bulunmaktadır. Ancak, aşırı tahribattan dolayı ölçüleri alınamamıştır.

7 No'lu Kaya Mezarı (KM7): KM6'nın 10 m batısında ve aynı doğrultuda yer almaktadır. Mezarın dış cephesinde 2.10 m genişliğinde ve 2.45 m yüksekliğinde kemerli bir niş yer almaktadır. Bu nişin içerisine oyulmuş aynı formda küçük bir adak nişi daha bulunmaktadır. Mezar girişinin 1.10 m yukarısında yer alan bu niş, 0.20 m genişliğe, 0.20 m yüksekliğe ve 0.10 m derinliğe sahiptir. Bu mezar, 0.60 m genişliğinde ve 0.65 m yüksekliğinde bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının dış çerçevesinde 0.8 m genişliğinde silme izleri görülmektedir. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının genişliği 1.98 m, uzunluğu 2.30 m, yüksekliği 1.75 m'dir. Mezar odasının girişinin karşısında bir arcosolium ve buna ait bir ölü yatağı yer almaktadır. Ölü yatağının uzunluğu 1.50 m, genişliği ise 0.90 m'dir (Bkz. Ek 5-6, Fig. 8a-c). Bu kaya mezarı, nekropol sahasındaki en iyi korunmuş durumda olan mezardır.

8 No'lu Kaya Mezarı (KM8): KM7'nin 5 m güneybatısındadır. Kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Bu mezarın girişi toprak yığını ile büyük oranda kapalı olduğundan giriş açıklığının ölçüleri alınamamıştır. Giriş açıklığının dış çerçevesinde silme izleri görülmektedir. Mezar odasının girişinin sol üst tarafında bir adak nişi yer almaktadır. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odası, büyük oranda toprakla dolu vaziyettedir. Mezar odasının ölçülebilen yüksekliği 0.75 m, genişliği 1.50 m, uzunluğu ise 2.60 m'dir. Girişin tam karşısında arcosolium formunda bir mezar olduğu görülebilmekle birlikte toprak dolgu nedeniyle buna ait ölü yatağının ölçüleri alınamamıştır.

9 No'lu Kaya Mezarı (KM9): KM8'in 28.5 m batısındadır. Mezar odasının önü toprakla dolu vaziyette olduğundan mezarın giriş açıklığının çok az bir kısmı gün yüzündedir. Dış çerçevesinde derin silme izlerinin görüldüğü giriş açıklığının ölçüleri alınamamıştır. Bu mezarın girişinin sağ üst tarafında bir adak nişi bulunmaktadır.

10 No'lu Kaya Mezarı (KM10): KM9'un 5 m güneybatısında ve yaklaşık 8 m aşağısındadır. 1.06 m genişliğinde, 1.10 m yüksekliğinde ve 0.21 m derinliğinde bir giriş açıklığına sahiptir. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip mezar odasının genişliği 2.44 m, uzunluğu 2.60 m ve yüksekliği 1.82 m'dir. Giriş açıklığının tam karşısında tekneli bir arcosolium ve solda bir khamosorion olmak üzere iki ölü yeri bulunmaktadır. Karşıdaki arcosoliuma ait ölü teknesinin genişliği 0.62 m, uzunluğu 1.80 m, derinliği 0.52 m; soldaki basit khamosorionun genişliği 0.62 m, uzunluğu 1.80 m, derinliği ise 0.52 m'dir.

m'dir. Bunların yanı sıra mezar odasının sağında basit bir khamosorion mezara ait olabilecek izler de mevcuttur (Bkz. Ek 6-7, Fig. 9a-c).

11 No'lu Kaya Mezarı (KM11): KM10'un yaklaşık 4 m yukarısında ve 18 m kuzeybatısında yer almaktadır. Mezar tamamen toprak altında kaldığı için ölçüleri alınamamıştır.

12 No'lu Kaya Mezarı (KM12): KM11'in 15 m kuzeybatısında ve 2 m daha yukarısındadır. 1.56 m yüksekliğinde ve 1.25 m genişliğinde kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Giriş açıklığının dış çerçevesinde derin silme izleri görülmektedir. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının genişliği 2.45 m, uzunluğu 3.10 m, yüksekliği ise 1.87 m'dir. Mezar odasında biri karşıda, diğeri ise sağ duvarda olmak üzere, iki arcosolium ve bunlara ait ölü yatakları bulunmaktadır. Sağdaki ölü yatağı 1.00 m genişliğe, 2.00 m uzunluğa; karşıdaki ölü yatağı ise 0.62 m genişliğe ve 1.97 m uzunluğa sahiptir. Bu ölü yataklarından karşıdaki, sağdakine göre daha iyi korunmuş durumdadır.

13 No'lu Kaya Mezarı (KM13): KM12'nin batısında ve hemen yanındadır. KM13, 1.30 m genişliğinde, 1.20 m yüksekliğinde kemerli bir giriş açıklığına sahip arcosoliumlu bir mezardır. Mezar girişinin hemen üstünde bir adak nişi vardır. Bu giriş açıklığının dış çerçevesinde derin silme izleri görülmektedir. Arcosolium nişinin genişliği 1.80 m, uzunluğu 2.30 m, yüksekliği ise 1.50 m'dir. Arcosoliumun tabanında ölünün yatırıldığı yere dair herhangi bir ize rastlanılmamıştır.

14 No'lu Kaya Mezarı (KM14): KM13'ün 15 m güneybatısındadır. 0.67 m genişliğinde ve 1.00 m yüksekliğinde bir giriş açıklığına sahiptir. Mezar girişinin hemen üstünde bir adak nişi yer almaktadır. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip mezar odasının genişliği 2.00 m, uzunluğu 1.85 m ve yüksekliği 1.90 m'dir. Bu mezarda, KM10'da olduğu gibi mezar odasının karşısında ve sağ duvarında olmak üzere iki arcosolium ve bunlara ait ölü yatakları bulunmaktadır. Karşıdaki ölü yatağının genişliği 0.90 m, uzunluğu 2.00 m iken, sağdakinin genişliği 0.92 m, uzunluğu ise 1.80 m'dir (Bkz. Ek 7-8, Fig. 10a-c).

15 No'lu Kaya Mezarı (KM15): Göz mevkindeki kayalık alanda bulunan mezarların yaklaşık 150 m daha kuzeyinde yer almaktadır. 1.18 m genişliğinde, 1.10 m yüksekliğinde kemerli bir giriş açıklığına sahip arcosoliumlu mezardır. Arcosolium nişinin genişliği 1.50 m, uzunluğu 1.94 m ve yüksekliği 1.10 m'dir. Arcosoliumun tabanında ölünün yatırıldığı yere dair herhangi bir ize rastlanılmamıştır (Bkz. Ek 8-9, Fig. 11a,b).

16 No'lu Kaya Mezarı (KM16): KM14'ün 5 m batısında yer almaktadır. 0.67 m yüksekliğinde ve 0.65 m genişliğinde kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. Büyük bir bölümü toprakla dolu olan bu giriş açıklığının dış çerçevesinde silme izleri görülmektedir. Göz ve Ağılönü'ndeki diğer kaya mezarlarından

farklı olarak bu mezarın yönü batıya bakmaktadır. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının yüksekliği 1.05 m, uzunluğu 2.40 m, genişliği ise 1.90 m'dir. Mezar odasının sağ duvarında 2.40 m uzunluğa, 0.75 m genişliğe sahip bir ölü yatağı vardır.

2.2. Ağılönü Mevkisindeki Kaya Mezarları

Ağılönü mevkisinde 3 kaya mezarı yer almaktadır.

17 No'lu Kaya Mezarı (KM17): Bu kaya mezarı, 1.26 m genişliğinde, 1.04 m yüksekliğinde ve 0.30 m derinliğinde kemerli ve dış çerçevesinde silme izlerinin görüldüğü bir giriş açıklığına sahiptir. Tonozlu tavanlı ve dikdörtgen planlı mezar odasının genişliği 2.10 m, uzunluğu 3.70 m, yüksekliği ise 2.20 m'dir. Mezar odasının girişinin karşısında bir arcosolium ve buna ait bir ölü yatağı yer almaktadır. Ölü yatağının genişliği 0.77 m, uzunluğu ise 1.88 m'dir (Bkz. Ek 9-10, Fig. 12a-c).

18 No'lu Kaya Mezarı (KM18): KM17'nin 12.80 m batısında ve yaklaşık 2 m daha aşağısındadır. Girişi oldukça tahrip edilmiş durumda olduğundan ölçüleri alınamamıştır. Tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahip olan mezar odasının genişliği 2.10 m, uzunluğu 1.75 m, yüksekliği ise 1.50 m'dir. Mezar odasının girişinin karşısında bir arcosolium ve buna ait bir ölü yatağı yer almaktadır. Ölü yatağının genişliği 0.96 m, uzunluğu ise 1.90 m'dir (Bkz. Ek 10-11, Fig. 13a,b). KM17 ve 18, köy sakinleri tarafından depo olarak kullanılmaktadır.

19 No'lu Kaya Mezarı (KM19): Khamosorion formundaki bu mezar, Ağılönü'ndeki KM17 ve 18'in bulunduğu kayalık alanın üst kısmında yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanmakta olan mezar, 2 m uzunluğunda ve 0.80 m genişliğindedir. İçerisi toprak ile dolu olan mezarın mevcut derinliği 0.60 m'dir. Mezarın üstünde kapak taşının oturmasına yarayan çerçeve izleri takip edilebilmektedir (Bkz. Ek 11, Fig. 14).

3. SONUÇ

Çalışma konumuzu teşkil eden İğdir Nekropolü, İğdir köyünün kuzeyinde kalan Göz ve Ağılönü mevkilerindeki doğudan batıya doğru sıralanan kaya mezarlarından oluşmaktadır (Bkz. Ek 12, Fig. 15). Söz konusu bu nekropolde 19 kaya mezarı bulunmaktadır. Bu kaya mezarlarından KM9 ve 11 tamamen toprakla dolu olduğu için bu çalışmada değerlendirmeye alınmamıştır. Bu bağlamda nekropolde oda mezar (KM1-4, 6-8, 10, 13, 14, 16-18), arcosoliumlu mezar (KM12, 15) ve khamosorion mezar (KM5, 19) olmak üzere üç farklı tipte kaya mezarının olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan 13 tanesi oda mezar, 2 tanesi arcosoliumlu mezar, 2 tanesi ise khamosorion mezardır. Khamosorion mezarlar doğu-batı doğrultusunda uzanırken, KM16 hariç, diğer mezarların hepsinin yönü güneyinde uzanan İğdir Ovası'na, KM16 ise bulunduğu kayalığın konumundan dolayı güneybatıya bakmaktadır.

İğdir Nekropolü'ndeki KM7 ve 12 hariç, kaya mezarlarının tamamı basit bir cepheye sahiptir. KM7 kemer cepheli olup mezarın giriş açıklığı bu kemerin içine açılmıştır. KM12'nin giriş cephesi ise aşırı tahribata uğramış olmakla birlikte mevcut izlerden KM7 gibi kemerli bir cepheye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tüm kaya mezarlarının ön cephelerinde yazıt veya herhangi bir bezeme ögesi bulunmamaktadır. KM4, 6, 7, 9, 13 ve 14'ün hepsi dış cephelerinde ve giriş açıklıklarının üst taraflarında yer almak üzere irili ufaklı adak nişlerine sahiptir. Bunlardan KM6 ise sağında ikinci bir nişe sahip olmakla diğerlerinden farklılık göstermektedir. Bu nişlerden KM4, 6 ve 7 kemerli, KM9 kare, KM13 dikdörtgen, KM14'teki ise üçgen bir form özelliği sergilemektedir.

İğdir Nekropolü'ndeki KM2, 4, 6, 7, 10, 12 ve 14 kare ve dikdörtgen formunda bir giriş açıklığına; KM3, 8, 9, 16 ve 17 kemerli bir giriş açıklığına sahiptir. KM1 ve 18'in ise giriş açıklığının formu aşırı tahribattan dolayı tam olarak anlaşılamamıştır. Nekropoldeki tüm mezarlar rahatlıkla ulaşılacak bir noktada olup giriş açıklıkları da bulundukları konuma göre zemine yakın bir seviyededir. KM2-4, 6-9, 12, 13, 16 ve 17'nin giriş açıklıklarının dış çerçevelerinde görülen derin silme izleri bu mezarların bir kapak taşı ile kapatıldığına işaret etmektedir.

Genel olarak kaba bir işçilik sergilemekte olan oda mezarlarının hepsi tek odadan ibarettir. Bu kaya mezarları, tonozlu bir tavana ve dikdörtgen bir plana sahiptir. Doğal ve insani tahribat sonucunda bu mezar odaları içerisinde yer alan ölü yataklarının bazılarının ciddi anlamda tahrip edildiği, bazılarının da tamamen yok edildiği anlaşılmaktadır. Oda mezarlar, sahip oldukları mezar tiplerine göre "arcosoliumlu", "yataklı" ve "karma" tipte olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Karma tipteki mezarlarda "tekneli arcosolium ve basit khamosorion" ya da "yataklı arcosolium ve basit khamosorion" kombinasyonları görülmektedir.

Nekropoldeki oda mezarlardan KM1-3, 6-8, 16-18 tekli ölü yatağına; KM4, 10, 12 ve 14 ise çoklu ölü yatağına sahiptir. Tekli ölü yatağına sahip KM2, 6-8, 17 ve 18'de ölü yatağı karşıda, KM3'te solda; çoklu ölü yatağına sahip mezarlardan KM12 ve 14'ün ise ölü yatakları sağda ve karşıda yer almak üzere hepsi de arcosolium formundadır. Tekli ölü yatağına sahip olan fakat arcosolium nişi bulunmayan KM1 ve 16 ise yataklı mezar tipine girmektedir. Çoklu ölü yatağına sahip KM4 ve 10, karma mezar tipindedir. KM4'ün sağında ve karşısında birer arcosolium, solunda ise bir khamosorion bulunmaktadır. Sağdaki arcosoliumda bir ölü yatağı görülürken, karşıdaki arcosoliumun ölü yatağına mı yoksa tekneye mi sahip olduğu aşırı tahribattan dolayı anlaşılamamıştır. KM 10'un solunda basit bir khamosorion bulunurken karşısında da tekneli bir arcosolium yer almaktadır. Böylece sahip oldukları mezar tiplerine göre bu oda mezarların 9 tanesinin "arcosoliumlu", 2 tanesinin "yataklı", 2 tanesinin de "karma" tipte olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu 13

oda mezarın 11 tanesinde arcosolium nişinin bulunması söz konusu uygulamanın, ele aldığımız nekropoldeki mezar mimarisinde en önemli unsur olarak kullanıldığını göstermektedir.

İğdir Nekropolü'ndeki kaya mezarlarının yanı sıra nekropolle ilişkili olduğunu düşündüğümüz kült alanında da bu nekropolün tarihlendirilmesine katkı sağlayacak herhangi bir yazıt, kabartma veya bezemeye rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu nekropol alanında bulunan kaya mezarlarının öncelikle mimari özellikleri dikkate alınarak, Galatia, Phrygia, Kilikia, Isauria gibi bölgelerdeki benzerlerinden yola çıkılarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

İğdir Nekropolü'ndeki oda mezarlarının büyük çoğunluğu, Yozgat ili Karabacak köyündeki mezarlar ile benzerlik göstermektedir. Karabacak köyü kaya mezarlarıyla ortak özelliklerinin başında, mezarların birbirlerine oldukça yakın bir konumda bulunmaları, küçük boyutlu ve tek odalı mezarlar şeklinde olmaları gelmektedir. Dış cephelerinin sade olması, mezar odalarının dikdörtgen bir plana ve tonozlu bir tavana sahip olması da ortak özelliklerindendir. Ancak Karabacak köyü oda mezarlarında sadece “yataklı ve arcosoliumlu” olmak üzere karma tipte mezarlar görülürken, İğdir Nekropolü'nde yukarıda belirtildiği üzere arcosoliumlu, yataklı ve karma tip uygulamasına sahip mezarlar bulunmaktadır.

İçinde arcosoliumlu mezarların olduğu oda mezarlar, Dağlık Phrygia'daki (Kortanoğlu, 2008, s. 35) gibi İğdir Nekropolü'nde de en sık rastlanan tiptir. Bununla birlikte Dağlık Phrygia'daki tek odalı mezarlarda “tekneli arcosolium” en çok uygulanmış tip (Kortanoğlu, 2008, s. 36) olarak karşımıza çıkarken, İğdir'deki oda mezarlarda tekli ya da çoklu yataklı arcosoliumlar yoğun olarak görülmektedir. Ayrıca İğdir Nekropolü'ndeki KM10 sahip olduğu “tekneli arcosolium ve basit khamosorion” kombinasyonu, Dağlık Phrygia'daki bu türden örneklerle karşılaştırılabilir. Ancak söz konusu mimari uygulama İğdir Nekropolü'nde tek bir örnekle temsil edilirken, Dağlık Phrygia'daki oda mezarlarda en yaygın kullanılan tip (Kortanoğlu, 2008, s. 37) olarak görülmektedir. Kortanoğlu, Dağlık Phrygia Bölgesi'ndeki özellikle tekneli arcosolium uygulamasının MS. II. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış olabileceğini belirtmiştir (Kortanoğlu, 2008, s. 61).

İğdir Nekropolü'ndeki kemerli bir giriş cephesine ve dörtgen bir giriş açıklığına sahip olan KM7 ve 12, Yozgat Karabacak M1 ve M4 (Tamsü-Polat, 2018a, s. 354 fig.1, fig. 8) ile dış cephe bakımından benzerlik göstermektedir. Söz konusu mezarlar, bu yönüyle Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Olba-Diocaesarea'daki mezarlar (Er ve Söğüt, 2005, s. 99, Res. 4); Dağlık Phrygia'daki Hasırca Çiftliği III (Kortanoğlu, 2008, Lev. 152. 3); Isauria'daki Evsin Karakaya 1-2 (Doğanay, 2009, Lev. 96. 1, 97. 1), Daran Beşik Köristan (Doğanay, 2009, Lev. 46-47), Ermenek Derzkaya 2, (Doğanay, 2009, Lev. 82.

1, 85. 1), Güneyyurt İkizin 1 (Doğanay, 2009, Lev. 115. 2, 116. 1), Sarievler Kalesi 5 (Doğanay, 2009, Lev. 148. 1, 2) mezarları ile karşılaştırılabilir.

Arcosoliumlu mezar olan KM13 ve 15, Yozgat Çandır ve Karataş'taki arcosoliumlu mezarlarda olduğu gibi teknesiz düz olarak işlenmiştir (Sancaktar ve Sezgin, 2020, s. 345). Mezarlar, bu açıdan Çandır'daki M1, 3 ve 4 (Sancaktar ve Sezgin, 2020, ss. 329, 330 fig. 5-6) ile Karataş'taki M6 ve 10 numaralı mezarlar ile benzerlik göstermektedir (Sancaktar ve Sezgin, 2020, ss. 336-338 fig. 24-26, fig. 39-40). Ayrıca, Kilikia Bölgesi'ndeki Anemurium Nekropolü'nde de yatak veya tekne bulundurmayan arcosoliumlu mezarların varlığı bilinmektedir (Er- Söğüt, 2005, s. 102). Arcosoliumlu mezarların Anadolu'da daha yaygın olarak karşımıza çıkan tekneli örneklerine ise Isauria ve Phrygia gibi bölgelerde rastlanılmaktadır (Kortanoğlu, 2008, Kat. No. 402 480 lev 41-57; Tamsü-Polat, 2018b, s. 269, fig. 4-6; Doğanay, 2009, Lev. 123-126).

Kayaya oyulmuş arcosoliumlu mezar geleneği; Phrygia, Pisidia, Lykaonia, Galatia ve Kilikia olmak üzere Anadolu'nun birçok bölgesinde görülmektedir. Arcosoliumlu mezarların anavatanının Anadolu olduğunu öne süren Alföldi-Rosenbaum (1971, s. 10, dipnot 56), bir Dağlık Kilikia Bölgesi kenti olan Adrassos'taki arcosoliumlu mezarları Geç Hellenistik ve Erken Doğu Roma dönemleriyle ilişkilendirmiştir (Rosenbaum, 1980, ss. 26, 27). Pisidia'daki Termessos kentindeki kaya mezarlarını çalışan Çelgin, arcosoliumlu mezar tiplerinin Anadolu'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygınlık kazandığını ifade etmiştir (Çelgin, 1990, ss. 150-151). Psidia bölgesi örnekleri arasında yer alan Sagalassos arcosoliumlu mezarlar, Köse'ye göre MS. II.-III. yüzyıllar arasına ait olmalıdır. (Köse 2005: s. 142). Kortanoğlu, Dağlık Phrygia Bölgesi'ndeki arcosoliumlu mezarları, MS. II.-IV. yüzyıllara (Kortanoğlu, 2008, s. 60); Lykaonia Bölgesi'ndeki Belkuyu'da tespit edilen arcosoliumlu mezarlar, Baldıran tarafından MS. II - III. yüzyıla (Baldıran ve Pehlivan, 2022, s. 166); Galatia Bölgesi'nde yer alan Yozgat ili, Çekerek ilçesi, Çandır köyünde bulunan arcosoliumlu mezarlar ise Sancaktar ve Sezgin tarafından Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir (Sancaktar ve Sezgin, 2020, s. 345).

Göz ve Ağılönü mevkilerindeki basit formlu khamosorion olan KM5 ve 19'un kapak taşları yoktur. Bu mezarlarda tarihlendirmeye yardımcı olabilecek kapak taşı, yazı, bezeme veya herhangi bir arkeolojik buluntu tespit edilemediğinden söz konusu mezarları kesin bir şekilde tarihlendirmek oldukça güçtür. Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde görülen khamosorion mezarlar, Klasik Dönem'le birlikte görülmeye başlamış olup, Roma Dönemi'nde kullanımı artmış ve Bizans Dönemi'ne kadar da devam etmiştir (Erdoğan, 2017, s. 26).

Sonuç olarak, İğdir Nekropolü; arcosoliumlu, khamosorion ve oda mezar tipinde farklı kaya mezar türlerinin bir arada yer aldığı İç Pontos'taki tek nekropol sahasıdır. Buradaki mezarların genel özelliği, tonozlu bir tavana ve

bir arcossolium nişine sahip olmasıdır. Mezarlarda yoğun olarak görülen bu iki uygulama, İç Pontoslu kaya mezar ustalarının yontmuş oldukları mezarlarda, daha çok bu türden bir mimari düzenlemeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Bu durum, Roma mimarisinde yapılarda yoğun olarak kullanılan tonoz ve kemer uygulamasının (Durukan, 2012, s. 76) kaya mezar mimarisine bir yansıması ve dolayısıyla Roma mimarisinin, İç Pontoslu yerel mezar ustaları üzerindeki etkisinin bir göstergesi olarak açıklanabilir. Ayrıca, İğdir'deki oda mezarlarda tekneli arcossoliumlara oranla yataklı arcossoliumların daha çok tercih edilmesi de, buradaki yerel bir özellik olarak kabul edilebilir. Mezarlarda görülen tonoz ve arcossolium özelliklerinden yola çıkarak ve daha önceki çalışmalarda Anadolu kaya mezar mimarisindeki arcossolium uygulamasına ait tarihlendirmeleri göz önünde bulundurarak, İğdir Nekropolü'ndeki kaya mezarlarının Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olabileceğini önermekteyiz. Bu bağlamda İğdir Nekropolü ve kült alanının yanı sıra, söz konusu köyün sınırları içerisinde bulunan Gala Tepe, Sarıtaş, Kocapınar mevkilerinde ve Çatıkkaya Kutsal Alanı'nda bulunan Roma dönemine ait seramikler de İğdir'de bir Roma yerleşiminin varlığını desteklemektedir (Bkz. Ek 12, Fig. 16).

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar üç yazar tarafından yürütülmüştür.

EKLER

Ek-1: İğdir Nekropolü kaya mezarları ile kült alanının genel görünümü

Fig. 1: İğdir Nekropolü kaya mezarlarının yer aldığı Göz Mevkisi kayalık alanı. Güneyden genel görünüm.

Fig. 2a: İğdir Nekropolü Kült alanı genel görünüm.

Fig. 2b: İğdir Nekropolü Kült alanı. İşlenmiş kaya bloğu.

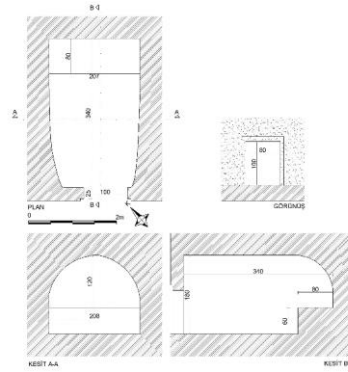
Ek-2: KM 2 Kaya Mezarı ve çizimi

Fig. 3a: KM2 dıştan görünüm.

Fig. 3b: KM2 içten görünüm.

Fig. 3c: KM2 plan, kesit ve görünüş

Ek-3: KM3 Kaya Mezarı ve çizimi

Fig. 4a: KM3 dıştan görünüm.

Fig. 4b: KM3 içten görünüm.

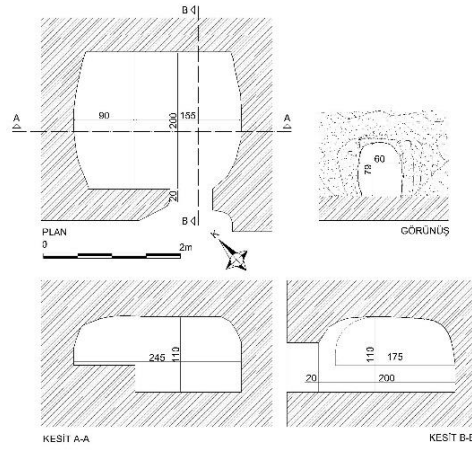

Fig. 4c: KM3 plan, kesit ve görünüş çizimi

Ek-4: KM 4-6 Kaya mezarları

Fig. 5a: KM4 dıştan görünüm.

Fig. 5b: KM4 içten görünüm.

Fig. 6: KM5 genel görünüm.

Fig. 7: KM6 dıştan görünüm.

Ek-5: KM 7 Kaya Mezarı

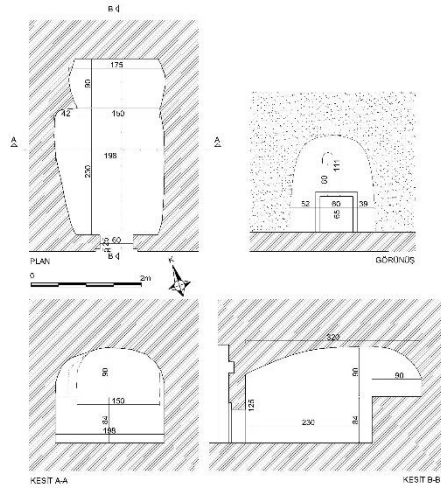

Fig. 8a: KM7 dıştan görünüm.

Fig. 8b: KM7 içten görünüm.

Ek-6: KM 7 Kaya Mezarının Çizimi ve KM 10 Kaya Mezarı

Fig. 8c: KM7 plan, kesit ve görünüş çizimi.

Fig. 9a: KM10 dıştan görünüm.

Fig. 9b: KM10 içten görünüm.

Ek-7: KM 10 Kaya Mezarının çizimi ve KM 14 Kaya mezarı

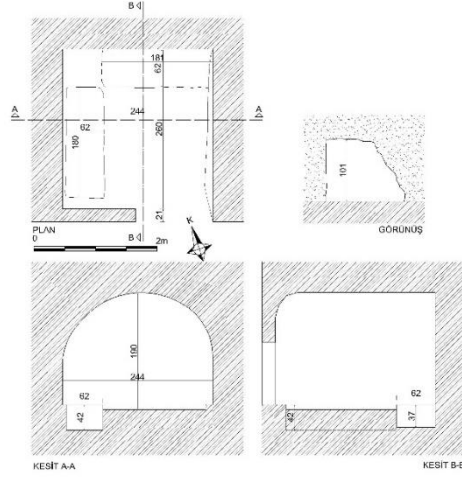

Fig. 9c: KM10 plan, kesit ve görünüş çizimi.

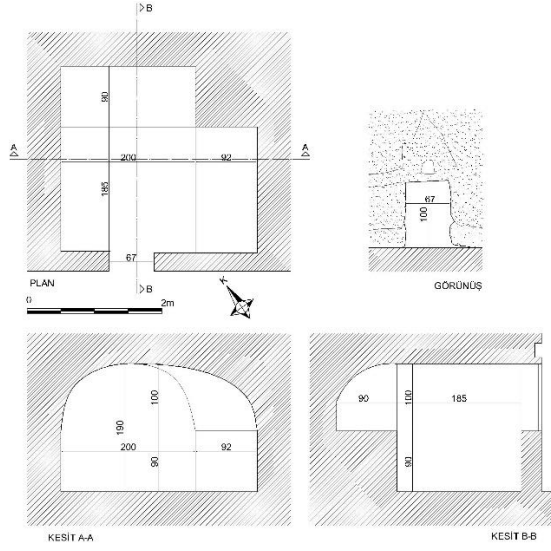

Fig. 10a: KM14 dıştan görünüm.

Fig. 10b: KM14 içten görünüm.

Ek-8: KM 14 Kaya Mezarının çizimi ve KM 15 Kaya Mezarı

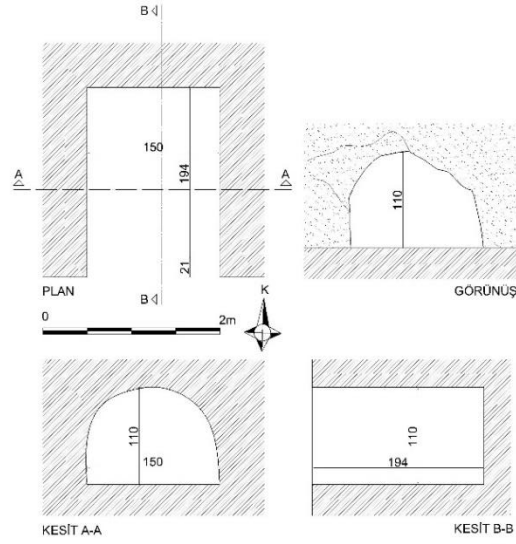

Fig. 10c: KM14 plan, kesit ve görünüş çizimi.

Fig. 11a: KM15 dıştan görünüm.

Ek-9: KM 15 Kaya Mezarının çizimi ve KM 17 Kaya Mezarı

Fig. 11b: KM15 plan, kesit ve görünüş çizimi.

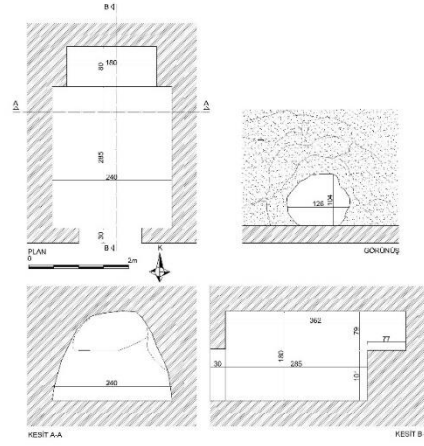

Fig. 12a: KM17 dıştan görünüm.

Fig. 12b: KM17 içten görünüm.

Ek-10: KM 17 Kaya Mezarının Çizimi ve KM 18 Kaya Mezarı

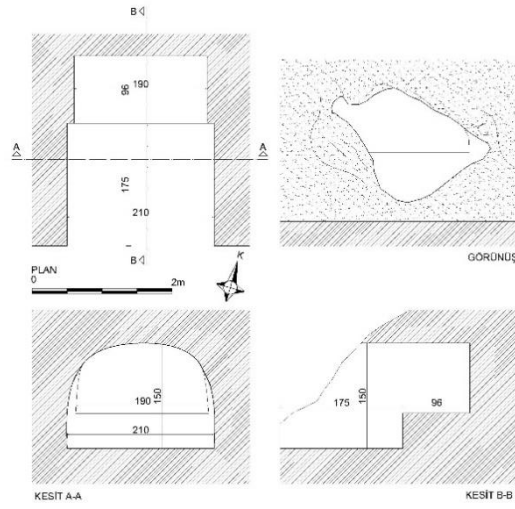

Fig. 12c: KM17 plan, kesit ve görünüş çizimi.

Fig. 13a: KM18 dıştan görünüm.

Ek-11: KM 18 Kaya Mezarının çizimi ve KM 19 Kaya Mezarı

Fig. 13b: KM18 plan, kesit ve görünüş çizimi.

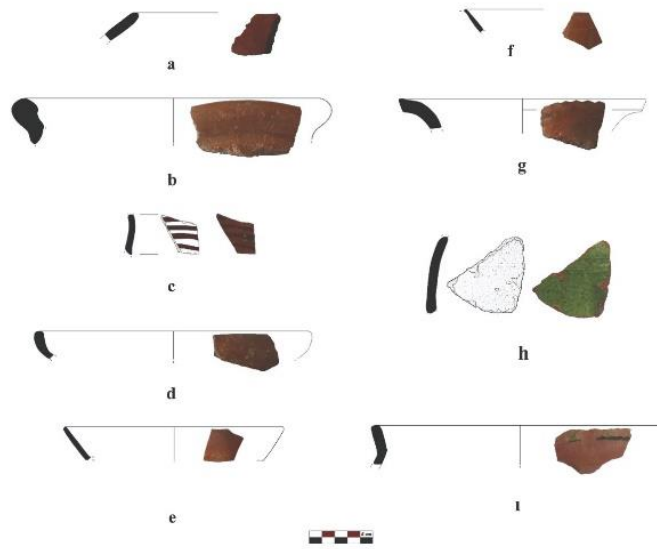

Fig. 14: KM19 genel görünüm.

Ek-12: İğdir Nekropolü ile kült alanının genel görünümü ve İğdir köyü seramik buluntuları

Fig. 15: İğdir Nekropolü kaya mezarlarının dağılımı ve kült alanının genel görünümü.

Fig. 16: İğdir Köyü seramik buluntuları: a. Erken Tunç Çağı, b-d: Demir Çağı, e-f: Roma Çağı, g-i: Orta Çağ.

KAYNAKÇA

- Alföldi Rosenbaum, E. (1971). *Anamur Nekropolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Alföldi Rosenbaum, E. (1980). *The Necropolis of Adrassus (Balabolı) in Rough Cilicia*, Österreichische Akademie der Wissenschaften. Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris No: 10.
- Alp, S. (1977). Maşat Höyük'te Keşfedilen Hitit Tabletlerinin Işığında Yukarı Yeşilirmak Bölgesinin Coğrafyası Hakkında. *Belleten*, XLI/164, 637- 647.
- Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Baldıran, A., Pehlivan, E. (2022). Arcosoliumlu Mezarlar Üzerine Değerlendirme: Lykaonia'dan İki Örnek. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10/33, 153-168.
- Çelgin, A. V. (1990). *Termessos Kenti Nekropoller*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Doğanay, O. (2009). *İsauria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dönmez, Ş. (2014). Amaseia Antik Kenti. *Amasya: Yar ile Gezdiğim Dağlar*. ed. F. Özdem. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları. 9-27.
- Durukan, M. (2012). *Kappadokia'da Argaıos Dağı Çevresinde Hellenistik-Roma Dönemi Mezarları ve Ölü Kültü*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Er, Y., Söğüt, B. (2005). Dağlık Kilikya'da Olba-Diocaesarea Nekropollerindeki Kaya Mezarları. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 5, 97-110.
- Erdoğan, S. (2017). *Doğu Anadolu Bölgesi Tek Odalı Kaya Mezarları: Kökeni, Gelişimi ve Mimari Tipolojisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.
- Ful, Ş. D., Tekin, M., Temür, A., Susam T., Akın E. S. (2019). Tokat-Zile İlçesi 2017 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 36/3, 119-134.
- Ful, Ş. D., Uyanık, H., Tekin, M., Kalınbayrak Ercan, A. (2024). 2022 Yılı Tokat İli Zile ve Turhal İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 39/3, 365-379.
- Ful, Ş. D., Uyanık, H., Tekin, M., Kalınbayrak Ercan, A., (2025). 2023 Yılı Tokat İli Zile ve Turhal İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 40/3. 353-364.
- Gök, M. (2021). *Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Tokat İli Tarımı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: İksad Yayınevi.

- Kortanoğlu, R. E. (2008). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*. Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Köse, V. (2005). *Nekropolen und Grabdenkmäler von Sagalassos in Pisidien in hellenistischer und römischer Zeit SEMA VII*. Turnhout: Brepols Publisher.
- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century after Christ*. V. I. Princeton.
- Özçağlar, A. (1989). Zile-Turhal Yöresi'nin Morfografik Özellikleri. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu Yay., C.1/S. 1, 185-195.
- Özsait, M. (1982). Anadolu'da Helenistik Dönem. *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarih Ansiklopedisi*. İstanbul: Görsel Yayınlar, 280-324.
- Özsait, M. (2000). 1997 ve 1998 Yılı Tokat-Zile ve Çevresi Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 17/2, 73-88.
- Özsait, M. (2007). 2005 Yılı Tokat İli, Zile ve Turhal İlçeleri Yüzey Araştırması. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 24/2, 451-462.
- Özsait, M., Özsait N. (2008). Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Zile. *Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumu*. Zile, 9-12 Ekim 2008, 228-236.
- Özsait, M., Özsait, N. (2010). 2008 Yılı Tokat ve Amasya Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 27/2, 195-222.
- Özsait, M., Özsait, N. (2019). An Overview of Iron Age Sites of Zile District. *Settlements and Necropoleis of the Black Sea and its Hinterland in Antiquity*. Select papers from the third international conference 'The Black Sea in Antiquity and Tekkeköy: An Ancient Settlement on the Southern Black Sea Coast'. 27-29 October 2017. Tekkeköy, Samsun (Ed. G. R. Tsatskheladze and S. Atasoy). Oxford: Archaeopress Archaeology, 258-271.
- Tamsü-Polat, R. (2018a). Karabacak Köyü Kaya Mezarları. *CEDRUS VI*, 347-358.
- Tamsü-Polat, R. (2018b). Yazılıkaya/Midas Vadisi Akpara Kale Mezarları. *Olba XXVI*, 261-284.
- Sancaktar, H., Sezgin, K. (2020). Son Dönem Araştırmaları Işığında Yozgat ve Çevresindeki Kaya Mezarları, *CEDRUS VIII*, 325-349.
- Strabon, (2000). *Antik Anadolu Coğrafyası, (Geographika: XII-XIII-XIV)*. (Çev. Adnan Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Tekin, M. (2020). Pontos Bölgesi'nin İç Kesimindeki Kaya Mezar Geleneği Üzerine Bir Değerlendirme (Gaziura ve Zela Örnekleri Üzerinden). *Tüba-Ar*, 26, 131-147.
- Tekin, M., Uyanık, H., Ful, Ş. D. (2024). MÖ 67 Zela Savaşı'nın Yerine Işık Tutan Bir Kale: Dadasa Kalesi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 39/S. 2, 821-843.